

Nr 187.

Ankom till riksdagens kansli den 11 juni 1943 kl. 5 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statens bosättningslån jämte i ämnet väckta motioner.
(3:e avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1943/44 beräkna *dels* under femte huvudtiteln (punkterna 23—25), rubriken Statens bosättningslån, till Ersättning åt ortsombud ett förslagsanslag av 45,000 kronor, till Ersättning åt riksbanken ett förslagsanslag av 75,000 kronor samt till Viss upplysningsverksamhet ett anslag av 15,000 kronor, *dels ock* under kapitalbudgeten (bilaga 3, punkten 3), statens utlåningsfonder, till Statens bosättningslånefond ett investeringsanslag av 4,500,000 kronor.

Därefter har Kungl. Maj:t i propositionen nr 272, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 7 maj 1943, föreslagit riksdagen att godkänna av departementschefen förordade ändrade grunder för statliga bosättningslån och för ersättning åt ortsombud för yttranden över ansökningar om dylika lån ävensom att för budgetåret 1943/44 anvisa

dels under femte huvudtiteln, rubriken Statens bosättningslån, till Ersättning åt ortsombud ett förslagsanslag av 50,000 kronor, till Ersättning åt riksbanken ett förslagsanslag av 75,000 kronor, till Viss upplysningsverksamhet ett anslag av 15,000 kronor och till Sammanträde med ortsombud m. fl. ett anslag av 12,000 kronor,

dels ock under kapitalinvesteringar, statens utlåningsfonder, till Statens bosättningslånefond ett investeringsanslag av 5,000,000 kronor.

I samband med Kungl. Maj:ts förevarande förslag har utskottet till behandling förehaft

dels en inom andra kammaren av herrar *S. Persson* i Stockholm och *H. Hagberg* i Luleå väckt motion (II: 237), vari hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte uttala sig för en sådan ändring av § 6 kungörelsen om statliga bosättningslån, att lånen i fortsättningen må kunna beviljas till ett högsta belopp av 1,500 kronor, samt att investeringsanslagen i fortsättningen beräknas i överensstämmelse härmed,

dels ock två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr *A. F. Mannerskantz* (I: 305) och den andra inom andra kammaren av herr *T. G. von Seth* (II: 437), vari hemställts, att riksdagen måtte begära regler för kontroll över användningen av från bosättningslånefonden utlämnade lån och i övrigt beakta vad i motionen anförts.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för nämnda förslag, får utskottet hänvisa till motionerna II: 237 och I: 305.

Besparingsberedningen har under år 1941 låtit verkställa en undersökning rörande bosättningslåneverksamheten och i anslutning därtill framlagt vissa förslag till ändringar i gällande bestämmelser rörande bosättningslånen. En redogörelse för nämnda förslag återfinnes i statsrådsprotokollet å sid. 4 och 5.

Vidare hava två inom socialdepartementet *tillkallade sakkunniga* verkställt en undersökning rörande rådgivningsverksamheten i samband med bosättningslånen och framlagt flera olika förslag avseende rådgivning m. m. för bosättningslånen användning.

Därefter har *1941 års befolkningsutredning* den 18 mars 1943 framlagt utredning och förslag angående dels planmässigt sparande för familjebildning, dels ock statens bosättningslån (statens off. utr. 1943: 18). Beträffande förslagens innebörd hänvisas till statsrådsprotokollet sid. 10—16. Utredningen framhåller bland annat, att mera enhetliga principer vid tillämpning av gällande bestämmelser om bosättningslån äro önskvärda, och föreslår, att medel ställas till riksbankens förfogande för anordnande av en konferens med representanter för de olika avdelningskontoren av riksbanken och Ortsombuden.

I anledning av 1941 års befolkningsutrednings förslag hava yttranden avgivits av fullmäktige i riksbanken, socialstyrelsen, samtliga länsstyrelser, statskontoret, generalpoststyrelsen, bank- och fondinspektionen, sparbanksinspektionen, fullmäktige i riksgäldskontoret, svenska stadsförbundet, svenska landskommunernas förbund, svenska sparbanksföreningen, svenska bankföreningen, svenska slöjdföreningen och kooperativa förbundet.

Med anledning av ett av utredningen framlagt förslag om att bereda Ortsombuden och riksbanken tillgång till socialregistret hava *fullmäktige i riksbanken* påpekat, att det merarbete, som komme att åsamkas Ortsombuden vid inhämtande av upplysningar från socialregistret, komme att bliva ganska betydande. Fullmäktige föreslå därför att i de fall, då dylika upplysningar inhämtades, ersättningen till ombuden skulle få utgå med 3 kronor 50 öre, när upplysningarna avsåge båda parterna, och med 2 kronor 30 öre i andra fall. De nuvarande ersättningsbeloppen skulle alltså för dessa fall höjas med omkring 15 procent.

Beträffande innehållet av *yttrandena i övrigt* får utskottet hänvisa till propositionen sid. 16—23.

Från och med budgetåret 1937/38 till och med budgetåret 1942/43 hava å kapitalbudgeten under statens utlåningsfonder till statens bosättningslånefond anvisats reservationsanslag å tillhoppa 26,000,000 kronor, därav för sistnämnda budgetår anvisats 6,000,000 kronor.

För innevarande budgetår är anslaget till Ersättning åt Ortsombud uppfört med 27,000 kronor, anslaget till Ersättning åt riksbanken med 60,000 kronor och anslaget till Viss upplysningsverksamhet med 15,000 kronor.

I skrivelse den 29 april 1943 hava *fullmäktige i riksbanken* gjort fram-

ställning rörande anslag för nästa budgetår för här ifrågasatt ändamål (statsrådsprotokollet sid. 23—25).

Departementschefen har för egen del anfört följande.

De undersökningar, som verkstälts rörande den statliga bosättningslåneverksamheten, synas mig hava visat, att denna verksamhet — trots förefintliga svagheter — dock varit till betydande nytta, i det den å ena sidan stimulerat familjebildningen och å andra sidan minskat omfattningen av en på avbetalningsköp grundad bosättning. I likhet med 1941 års befolkningsutredning är jag därför av den uppfattningen att sagda verksamhet bör fullföljas. Ej heller anser jag mig böra för närvarande ifrågasätta någon väsentlig omläggning av de för lånen gällande bestämmelserna. Det sagda innebär, bland annat, att jag icke för närvarande finner mig böra förorda en övergång till ett lånesystem, enligt vilket frihet från återbetalningsskyldighet för viss del av lånet medges för varje barnafödelse.

Enligt min mening bör man alltså vid reformering på förevarande område inskränka sig till att undanröja de brister, som befunnits vidlåda låneverksamheten i fråga. Jag går nu att taga ställning till de olika förslag som i berörda syfte framlagts.

Utän tvivel är det av största betydelse att sörja för att bosättningslånen komma att användas på bästa möjliga sätt. För möjliggörande härav hava vissa inom socialdepartementet tillkallade sakkunniga föreslagit, bland annat, uppbyggande av en särskild organisation med ett flertal konsulenter, vilka skulle få till uppgift att lämna opartisk rådgivning för lånemedlens utnyttjande. De sakkunniga hava även förordat anordnande av allmän upplysningsverksamhet i ämnet i skolorna och annorstädes. Då för närvarande inom befolkningsutredningen pågå undersökningar rörande tillskapande av en allmän rådgivnings- och upplysningsverksamhet i hushållsfrågor, synes mig resultatet av dessa undersökningar böra avvaktas, innan de sakkunnigas förslag i berörda hänseenden upptagas till prövning. Jag kan därför icke nu förorda sagda förslag.

Däremot vill jag tillstyrka de förslag, som framlagts rörande ändrade formulär för låneansökningarna och rörande utfärdande av handledning för ortsombuden, vartill skulle fogas vissa bosättningsplaner. Därest dessa förslag realiserats, torde lånesökandena komma att erhålla en väsentligt bättre vägledning rörande det sätt, varpå en ändamålsenlig bosättning kan ske, än som tidigare förekommit. Samtidigt torde de fullständigare ansökningshandlingarna för riksbanken avsevärt underlätta en rättvis bedömning av lånebehovet. Såväl de nya formulärens till låneansökningar som handledningen och bosättningsplanerna torde böra utarbetas genom riksbankens försorg.

Medan besparingsberedningen och omförmälda sakkunniga förordat olika åtgärder för vinnande av kontroll rörande lånemedlens användning, har befolkningsutredningen icke ansett sig böra tillstyrka åtgärder i detta syfte. I de yttranden, som avgivits över utredningens förslag, hava likaledes meningarna på denna punkt varit ganska delade. Givetvis skulle det i och för sig vara önskvärt om genom en kontroll garanti kunde skapas för att beviljade lån komme till användning på avsett sätt. Det har emellertid visat sig, att anordnande av en effektiv kontroll i berörda hänseende är förenat med betydande svårigheter. Med hänsyn härtill och då direkta missbruk av lånemedlen torde vara sällsynta, är jag icke beredd att förorda något förslag avseende dylik kontroll.

Utredningen har i detta sammanhang föreslagit, att lånemedlen skulle insättas på motbok i sparbank, postsparbanken eller affärsbank. Härmed skulle framför allt vinnas, att låntagare bringades i kontakt med de olika

sparinstitutionerna, vilket ansetts kunna bliva av betydelse för deras kommande ekonomiska livsföring. I flera av de yttranden, som avgivits över förslaget, har uttalats tvekan rörande värdet av förslaget. Detta har bland andra avstyrkts av sparbanksinspektionen, som därvid påpekat, att ett bifall till detsamma skulle medföra omgång och kostnader. Då ett genomförande av förslaget enligt min mening knappast skulle medföra åsyftad verkan, anser jag mig icke böra biträda detsamma.

Ortsombuden väljas för närvarande av kommunerna. Besparingsberedningen, som ansett, att ombuden borde utses av statliga organ, har föreslagit, att ombuden skulle förordnas av riksbanken eller, om detta ej vore lämpligt, av länsstyrelserna. Å andra sidan har befolkningsutredningen föreslagit, att ombuden väl som hittills skulle väljas av kommunerna men att valen för godkännande skulle underställas riksbankens prövning. Av de yttranden, som avgivits i ämnet, framgår, att meningarna i denna fråga starkt brutit sig. För min del finner jag det mindre lämpligt, att åt riksbanken eller länsstyrelserna anförtro uppgiften att utse Ortsombuden, då riksbanken torde sakna erforderlig personkänedom för ändamålet och länsstyrelserna icke i övrigt hava att taga någon befattning med ifrågakvarande verksamhet. Å andra sidan kan jag icke heller ansluta mig till befolkningsutredningens förslag, som förefaller onödigt omständligt. Då vidare den nuvarande ordningen för val av Ortsombud icke medfört större olägenheter, får jag därför tillstyrka, att denna ordning bibehålles.

Ej heller den förkortning av mandattiden från två till ett år, som förordats av befolkningsutredningen, anser jag mig böra förorda.

Den höjning av lånemaximum från 1,000 kronor till 1,250 kronor, som föreslagits av befolkningsutredningen, har motiverats med den prisstegring vilken ägt rum under de senaste åren. Då det nuvarande maximibeloppet uppenbarligen i många fall är otillräckligt, får jag tillstyrka detta förslag.

Enligt befolkningsutredningens förslag skulle riksbanken, då omständigheterna därtill föranledde, kunna medgiva uppskov med erläggande av amortering å beviljat lån. Häremot torde icke vara något att erinra. I sak innebär detta förslag icke någon nyhet, då i realiteten riksbanken — ehuru utan stöd av uttrycklig föreskrift i ämnet — i stor utsträckning nödgats medgiva anstånd med amorteringen. I likhet med utredningen anser jag det onödigt att bestämma någon maximitid för amorteringstidens förlängning.

Jag vill vidare understryka angelägenheten av att så vitt möjligt enhetliga normer tillämpas beträffande låneverksamheten. För underlättande härav bör den konferens, som förordats av utredningen, under nästa budgetår komma till stånd.

I enlighet med vad befolkningsutredningen förordat torde vid ansökningarnas prövning en viss hänsyn böra tagas även till sökandens hälsotillstånd för att undvika att bosättningslån tillerkännas sökande, som med skäl kunna väntas komma att på sina barn överföra svårartade sjukdomar eller defekter. Det synes därför lämpligt, att riksbanken har möjlighet att vid behov anlita medicinsk sakkunskap. Såsom befolkningsutredningen föreslagit, bör för bestridande av härmed följande kostnader kunna tagas i anspråk anslaget till statens bosättningslån: ersättning åt riksbanken.

Då socialregistret ofta kan innehålla upplysningar av vikt för bedömande av föreliggande ansökningar om bosättningslån, anser jag det vidare påkallat, att — på sätt föreslagits av befolkningsutredningen — Ortsombuden beredas möjlighet att erhålla uppgifter ur detta register rörande sökandena. Sådan möjlighet bör även beredas riksbanken. Beträffande den ändring i lagen om socialregister, som erfordras i händelse av bifall till detta förslag, gör jag framställning i annat sammanhang.

I de fall, där ortsombuden inhämta uppgifter från socialregistret, böra de erhålla förhöjd ersättning enligt av fullmäktige i riksbanken föreslagna grunder.

Vad härefter angår medelsbehovet för nästa budgetår kan jag ansluta mig till de beräkningar, som framlagts av fullmäktige i riksbanken. Jag förordar alltså, att det under kapitalbudgeten uppförda anslaget till statens bosättningslånefond upptages till 5,000,000 kronor samt att femte huvudtitelns anslag till statens bosättningslån: ersättning åt ortsombud och till statens bosättningslån: ersättning åt riksbanken uppföras med 50,000 kronor respektive 75,000 kronor. I överensstämmelse med fullmäktiges förslag bör vidare under rubriken statens bosättningslån: sammanträde med ortsombud m. fl. anvisas ett anslag av 12,000 kronor. Även detta anslag, som bör vara obetecknat, bör upptagas under femte huvudtiteln.

Såsom framgår av vad jag inledningsvis anför, anvisades för budgetåret 1942/43 ett obetecknat anslag av 15,000 kronor till statens bosättningslån: viss upplysningsverksamhet. Anslaget, som var avsett för viss försöksverksamhet på hithörande område, har huvudsakligast utnyttjats för att undersöka det sätt, varpå beviljade bosättningslån kommit till användning, även om möjligheten att åstadkomma förbättrade förhållanden härutinnan. Även för nästa budgetår torde en försöksverksamhet rörande bosättningslånen böra komma till stånd. Denna torde emellertid främst böra få till uppgift att lämna råd och anvisningar åt lånesökande. Rådgivningen torde böra förläggas till vissa orter i olika delar av riket. I den mån så låter sig göra, bör därvid anknytning sökas till den verksamhet, som utövas av arbetarnas bildningsförbund och andra folkliga organisationer. För ändamålet torde även nu böra anvisas ett obetecknat anslag av 15,000 kronor, rubricerat statens bosättningslån: viss upplysningsverksamhet. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela närmare föreskrifter rörande användning av detta anslag.

Det är såsom departementschefen framhållit av största betydelse att sörja för att bosättningslånen komma att användas på bästa möjliga sätt. I detta syfte föreslås ändrade formulär för låneansökningarna och utfärdande av handledning för ortsombuden, till vilken skulle fogas vissa bosättningsplaner. Härigenom skulle lånesökandena komma att erhålla en väsentligt bättre vägledning rörande det sätt, varpå en ändamålsenlig bosättning kan ske. Utskottet, som funnit dessa åtgärder välbetänkta, vill i detta sammanhang framhålla, att endast för bosättning nödvändiga artiklar böra ifrågakomma till inköp.

Utskottet.

Härutöver föreslås i motionerna I: 305 och II: 437, att man genom kontroll skall skapa en garanti för att beviljade lån få avsedd användning. Ehuru detta även enligt utskottets mening i och för sig skulle vara önskvärt, har likväl kontrollens anordnande visat sig erbjuda betydande svårigheter, var till kommer, att direkta missbruk av lånemedlen såsom departementschefen framhållit torde vara sällsynta. Med hänsyn härtill har utskottet vid sitt övervägande av frågan icke funnit sig böra tillstyrka motionärernas förslag.

Det nuvarande lånemaximum, 1,000 kronor, har i anledning av prisstegringen ansetts för lågt. Kungl. Maj:t har föreslagit en höjning till 1,250 kronor, i motionen II: 237 föreslås 1,500 kronor. Även utskottet anser en ök-

ning av den högsta lånesumman påkallad. I fråga om beloppet ansluter sig utskottet till Kungl. Maj:ts förslag.

Förslaget om bemyndigande för riksbanken att medgiva anstånd med erläggande av amorteringar å lånen föranleder ej erinran från utskottets sida. Utskottet förutsätter emellertid, att vederbörande Ortsombud erhålla meddelande om lån, å vilka ränta och amortering icke inflyter inom skäligen tid efter förfallodagen eller anståndstidens utgång. Det synes nämligen kunna vara av värde för ombuden att få kännedom om hur av dem tillstyrkta lån senare skötas. Utskottet förutsätter även att Ortsombuden, där så finnes vara lämpligt, anlitas för sådan utredning och eventuellt besök hos låntagarna, som må föranledas av avbrott i inbetalningarna.

Utskottet anser icke skäl föreligga att, såsom i motionerna I: 305 och II: 437 påyrkats, lämna riksbanken särskilda direktiv om ett effektivare bevakande av statens här uppkomna fordringar.

Vad departementschefen i ovan ej berörda avseenden anført och föreslagit föranleder ej erinran från utskottets sida.

Under återopande av det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen må med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 305, II: 237 och II: 437

I. godkänna i statsrådsprotokollet över socialärenden för den 7 maj 1943 förordade ändrade grunder för statliga bosättningslån och för ersättning åt Ortsombud för yttranden över ansökningar om dylika lån;

II. för budgetåret 1943/44 anvisa

a) å driftbudgeten under femte huvudtiteln

1) till *Statens bosättningslån: Ersättning åt Ortsombud* ett förslagsanslag av 50,000 kronor,

2) till *Statens bosättningslån: Ersättning åt riksbanken* ett förslagsanslag av 75,000 kronor,

3) till *Statens bosättningslån: Viss upplysningsverksamhet* ett anslag av 15,000 kronor,

4) till *Statens bosättningslån: Sammanträde med Ortsombud m. fl.* ett anslag av 12,000 kronor,

b) å kapitalbudgeten under statens utlåningsfonder, till *Statens bosättningslånefond* ett investeringsanslag av 5,000,000 kronor.

Stockholm den 11 juni 1943.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.